

Allande Sokarros

Euskara jalgi da plazara

Iragan zaigun urtean, Zuberoako bide, karrika eta herriko plazak euskaldundu zaizkigu. Hobeki erraiteko, haatik, euskaldundu ere zaizkigu, seinaleztapen gehiena elebitan ezarria izan baita. Bazen garaia, pentsatuko du Hego Euskal Herriko irakurleren batek baino gehiagok. Euskal Autonomia Erkidegoan behintzat hain ohikoa bihurtu egin den errealitate bat, iraultza gisako bat bezala da, euskal herritar ugariren ustean eta ikusmenean euskal izaeraren gotorleku gisa hartuta den Zuberoan. Ustetik izaterat alde handia dago eta euskararen alde hainbat urtez borrokatu izan beharrak —eta borrokatzen jarraitu beharrak— erakusten du mentalitateen bilakaera oso luzea dela.

Orain dela hogei bat urte Zuberoako abertzale zenbaitetik gogoan hartu zuten Paristik edo Pauetik gure hizkuntzaren alde zerbait igurikatzea alferrikakoa zela eta euskararen alderat tokiko hautetsien herabea astindu beharra zela. Baikorki jokatu zuten, nahikoa lan eskatu zieten zurezko pankarta politik ezarrita Atharratzeko kantonamenduko herrien euskarazko izenekin. Ez zen ekintza gaiztoa, zikina, bortitza, bortxatzailea izan, beraz. Haatik, lehen gauean bertan, Basabüruko herrien euskarazko izenak zeramatzaten seinale xume haiek suntsituak izan ziren. Balentria txar honen egileak gutxi izango ziren, euren euskal izaerari, batere jakin gabe zergatik, arbuio zioten haietatik taldetxo bat.

Hargatik, herriko hautetsien ahotik ez zen salaketa bakar bat ere aditu eta ia-ia errango nuke pozik egon zirela, beraiek egiterat ausartuko ez zirena —euskarazko herri izenak kentzea— pustruska batzuek egin izanaz. Atseka-bea pairatu arren, abertzale-euskaltzaleek ez zuten amore eman eta frantsesera hutsez zeuden seinaleak euskarazko

izenekin tapatzen hasi ziren, paperak gainetik erantsita. Ekimen hau ere ez zen kaltegarria, papera kentzea besterik ez baitzen pankarta ohiko plantan berrezartzeko. Halaxe egin zuten herri agintari eta administrazio arduradunek... baina euskara bazter utzita beti ere. Geroago etorri ziren jokaera gogorrakoak, seinale elebakarrak tindatzerat behartu gintuztenak. Gintuztenak diot, zeren eta neu ere izan bainintzen pankarta zikintzaile haietatik.

Ekintzaileak agintarien bide urratzaile

Gaur egun, berriz, Zuberoako udalak biltzen dituen *Xiberoa* Herri Elkarteak eskaturik, euskarazko izenen esatera eta idazkera egokientzako laguntza eskatu didate eta pozik eman diet baietza. Hogei urtez egin du bide urak, baina konbentziturata nago gogor egileak, sasi-tindatzaileak ez balira izan, oraindik ere, Zuberoako eta oro har Ipar Euskal Herriko bide, karrika eta plazak erdara hutsez izango lirakeela. Legez kanpoko ekintza hauei esker, eta aber-tzaletasuna politika alorrean garatu egin baita, pentsaerak nabarmen aldatu egin dira, bereziki herri manatarien aldetik. Hauek dute edo behintzat hauetatik gogoz aurreratuenek dute, *Xiberoa* herri elkartearen, ingurumen elebidunaren aldeko urratsa bultzatu.

Hor dago, hain zuzen, Ipar Euskal Herriko gizartearen bilakaerarako giltza bat. Gogoz menderatua izan den herri batean, agintea eta agintarien errespetua dogma gisara irentsi behar izan duen herri batean, boterearen eta boteredunen eskutik datorrena onetsi egiten da. Zuberoako Herri Elkarteak euskarari bere lekua ematea erabaki duenez, zuberotarrek ontzat jotzen dute. Hori bezain simple da... eta hori bezain korapilatsu ere aldi berean. Hobe litzateke, nire iritzian behintzat, herritarren kontzientziazatik, ohartzetik, nahikundetik euskararen esparrua zabaltzea. Etxeak oinarritik dira eraikitzen, ez hegatzetik, baina tira... agintarien jokabideek herriaren gogoak agitzeko balio badute, behingoz onartuko nuke goiko zeruetatik etor litekeela salbamendua...

Kultur sorkuntza lanak eta herritaren sentiberatasuna

Ligi-Athereiko maskaradak, *Amentsak Dantza* eta *Matalaz* ikusgarriak, *Xiberoko Makia* eta *Etxahun Iruri* pastoralak, *Herria Ohoretan* antzerkia... Kultur sorkuntzaren alorrean, 2001. urtea oso emankorra izan da Zuberoan. Sinesgaitza ere bada hainbesteko oparotasunik egotea, 15.000 bizilagun baino gutxiago dituen herrialde batean; are gehiago kontuan hartzen bada kopuru honen erdiak ere ez duela euskaraz hitz egiten. Zuberoan euskal kulturaren iturria ez dela agortzeko zorian ematen du. Hargatik, gauzak sakonago aztertuz gero, iturri horretatik jalgitako urak oro euskaltasunaren sendotzeko bide izan direnik zalantzak izango nituzke.

Nire betiko kezka da euskararen ezagupenaren eta erabilpenaren kontua eta alde honetatik egoerak ez duela hobera egiten hauteman daiteke. Ligi-Athereiko maskaradakari gazteen artean oso gutxik zekiten euskaraz, *Amentsak Dantza*-n arizaleetan are gutxiagok.

Pastoralen kontutik, denbora gutxi egon banaiz ere batoren zein bestearen prestakuntzetan, nabari iruditu zait pettar erdaldunduan kokatua den Sohütan euskal giro nabarmen handiagoa bazegoela Basabürüko Iruri eta Zalgizen baino. Gauza hauek zailak dira azaltzeko, baina menturako naiz erraiterat *Xiberoko Makia* pastorala eman dutenen artean askoz ere euskal sentipen sendoagoa antzeman dudala *Etxahun Iruri* pastorala antzeztu dutenen artean baino.

Nolanahi ere, *Xiberoko Makia* tragedian bazen *Etxahun Iruri* pastoralean inondik eta inola ere ez zegoen hunkikortasun maila handi bat. Jean-Louis Davant idazlearen testuak eta Jean-Fabien Lexardoi erregentaren taula-joka antolaketak gogo-bihotzetan sakon sentiarazten zuten Bigarren Mundu Gerrak eta aleman nazien okupazioak Zuberoan utzitako oroimena eta oinatzak zein oinazeak. *Xiberoko Makia* tragedian, oro har, bazen historia bat, *Etxahun Iruri* pastoralean ez zegoena.

Matalaz ikusgarrian zein *Herria Ohoretan* antzerkian ere euskaltasuna agerikoa zen, eta honek zerikusia du, du-

da barik, bi lan hauetan abertzaleak edo euskaltzaleak asmatzaile eta bultzatzaile izatearekin. *Matalaz* ikuskari nahiko landua zen, antzerki zatiak, abestiak, argi-jokoak, su-agerraldiak, jantzi bereziak eta beste osagairik borobiltzen zituena. Horrenbestez, zehaztu ezinezko ikusgai bat zela errango nuke. Holako sorkuntza lanak euskal kulturaren esparrua eraberritzeko, aberasteko edota garatzeko onurazkoak direla ezin dut uka, baina, nire iritziz, *Herria Ohoretan* bezalako obra bat herritar gehiengoaren sentierari egokituagoa da. Badaukat susmoa abertzale edo euskaltzale zenbait elitismo mota batean gustura dabilzala eta sorkuntza lan «xumeagoak» —honek ez du erran nahi, haatik, asmatzeko eta obratzeko errazagoak direnik— bazter uzten dituztela.

Euskaltzaleen eta folklozealeen arteko esparru banaketa

Euskal izaeraren bizi eta hazi beharraz ohartuen direnek kultur lan «apalxko» hauei axola gutxiakoa egiten badiete, nik «folklozealeak» deitzen ditudan haiek, aldiz, euren eskuetan hartzen dituzte esparru hauek. Zuberoan, euskaltasuna, folklore edo tradizio kontu bat bezala hartzen duten jende hauek *Xiberoko Zohardia* elkartearen inguruan biltzen dira. Lagun hauetatik gehienei —ez guztiei, haatik— dantza, maskarada edo pastorala egileetan euskara dakitenak oso gutxiengoan izatea bost axola zaie. Arrazonamendua bazterreraino eramanda, seguru nago euskara desagertuko balitz, baina nola edo hala —testuak edo esaerak gogotik ikasita edo— dantza agerraldi, maskarada edo pastoralek iraungo balute, askietsiko luketela.

Xiberko Zohardiak edo gainontzeko folklozealeek antolatzen dituzten agerraldiek, ordea, arrakasta nahiko zabala daukate. Erraiten ahal da ere, pastorez kanpo, euren antolakuntza hauek dituztela ikusle kopuru handienak erakartzen eta ez aldi batez edo bestez, baizik eta aspaldiko urtetan. Hala da Garindaineko herriak aspaldidanik eratzen duen «Euskal Kantu Festibalaren» kasuan; hala, baita ere, Xiberoko Zohardiaren eskutik datorkigun

«Xiberoa Kantuz» kantaldiari dagokionez. Milaka ikusle biltzen dira aldi oro eta honek nolabait agerian uzten du zuberotar ainitzi euskal kantua deigarria zaiela.

Ikusgarri antolakuntza kontu batean ez soilik, edukian bertan agertu beharko litzateke euskaltzaleen —hots euskal izaera bizidunari ardura diotenen— eragina. Euskal kantuaren eraberritzaile gutxi direla iruditzen zait, ordea, eta 2000. urtean, disko bat plazaratu zuen Jean Bordaxar adibide bakartzat joko nuke. Arrokiagako semeak Zuberoran oso bakan den lan handia burutu du, kantuen hitzak eta aireak berak onduta. Ez dakit sobera nola azaldu baina uste dut Jean Bordaxar batek egindako lana ez dugula mezezi zukeen bezala balioetsi, ez diogula behar adina garrantzi eman.

Gizarte baten ezagupen edo esker onak badu inportantziarik kultur egile batentzat, hain zuzen ere gizarte eragile bezala hartuta dela agertzen baitu. Kontzeptu hau ekonomia alorrean edo giza sailean nabaritasun bat bezala hartuta dago; nola ez litzateke halaber izango euskal kulturaren hazle eta eraberritzaileentzako? Jean Bordaxar baten kasutik haratago, dena den, euskal gizartearen ikus-tatea edo eskertasuna garrantzizkoak dira kultur egile berriak ager daitezten. Ez bakarrik ikusgarri landuak, ia-ia ausartuko nintzateke erraiterat «korapilatsuak» —*Matalaz*, esaterako— sortzeko; bai, ordea, kantu berriak asmatzeko, *Herria Ohoretan* bezalako antzezlanak idazteko, maskaradetan gauza berriak sartzeko eta besterik...

Iragana, oraina eta etorkizuna: euskal kultura katearen aztunak

Iragana, oraina, etorkizuna, etengabeko edo behintzat eten behar ez lukeen kate baten aztunak dira, kultura alorrean beste sailetan bezala. Euskaltzaleak, nire ustez, zale-tasuna behar du izan ohituren gaurkotzean zein ere sor-kuntzan. Atal hauek bata bestetik bereizteak gizarte edota kultur izaerako katearen haustea deragi. Tradiziozale soilik geratzen denak ez dauka egunkotasunaz eta are gutxia-go geroaz oharkuntzarik. Gaur egungoa bakarrik axola

zaionak muzin egiten dio aitzinetik egindakoari, ez da ohartzen aurretik egindako urratsak gabe bidea ez zela beraganaino iritsiko; eta, are txarrago, bizitasunaren seinale den etorkizunaren ikuspeirik ez dauka.

Filosofia kutsuko esaldi hauek gaur egungo gertaerei berriro lotzeko gisan, bukatuko nuke Xiberoko Zohardiak amaitzen ari zaigun urte honen azken txanpetan abian jarritako ekimenarekin. Lehen begirada batetik, egitasmoa txalotzekoa da, hau da, Zuberoako udal guztiei proposatzea euren herrian bertan kantu gaualdiak antola ditzaten, Xiberoko Zohardiak bere gain hartzen duelarik kantariak etorraraztea. Ongi iruditzen zait, bai, herrietan bertan kultur animazioak izan daitezen, eta damugarritzat deritzot, berriz, asmo hau euskaltzaleek —euskal izaeraren bizirik atxiki beharraz ohartuta daudenek— ez dezaten asmatu eta bideratu.

Hor ere ageri da, nire ustez behintzat, euskaltzaleak edota abertzaleak herritarengandik hurbilen egitekoa litzatekeen lanetik saihestuta bezala daudela eta eginbehar hori folklorezaleen eskuetan uzten dutela. Guztiaren beharra dago, *Matalaz* bezalako obra bat sortzea, baita herrietan euskal kantuen inguruko gaualdiak antolatzea ere. Batak ez du eragozten bestea izatea, baina lan asko dela badakit eta aukerak egiterat behartuta gaudela ere. Zuberoan euskal kulturaren osotasun eta bizitasun premia horiek kontuan hartuko dituen erakunde bat eskas dagoela nabari da; eta espero dut, 2002ko kultur balantzeaz aipamentxo bat egitea *Jakin*-ek galdegiten badit behintzat, egitura honen sorreraren berri eman ahal izango dudala.¶